

אוצרות בנמל הדרומי

נמל אילת נחנך באופן רשמי ב־1956, אבל כבר ב־1950 עגנה אנייה לחוף העיר הדרומית. האנייה - שיותר נכון לכנותה גרוטאה צפה - הביאה מטען יקר בדמות כתבי יד של יהדות תימן. תעלומת היעלם של הכתבים היקרים נותרה פתוחה עד היום | תמר הירדני

בהקיץ על סושי ופריחת הדובדבן, דפדפו לפרק ההיסטורי באתר ותגלו כי כבר בראשית שנות החמישים שטו אניות בשמחה לכיוון חופי אילת, אך בצר להן גילו שהנמל לא מציע להן כל מתקני עגינה. האניות המאוכזבות נאלצו להעביר את סחורותיהן בלב ים לסירות קטנות, עד שב־1955 החלה הקמתו של נמל אילת הראשון, הוא 'הנמל הישן'. נמל זה, כך על פי האתר, שימש כנמל הראשי של אילת במשך שנים ספורות בלבד, שכן 'הנמל החדש' נחנך במקומו הנוכחי ב־1965.

הלב קצת נחמץ על כך שבסקירה היסטורית זו, וגם באתר הרשמי של עיריית אילת, לא מובאת ולו ברמז הדרמה הגדולה שהביאה לחנוכתו של נמל אילת כבר ב־1950. הסיפור הנפלא הזה נעדר למעשה לגמרי מהרשת, למעט אזכור קל בחוברת שהנפיקה עיריית אילת לקראת חידון שנערך במלאות לעיר מספר עגול ויפה – "יום אילת תשס"ו – 59 שנים". לא נותר לנו אלא לגייס את עיתוני ישראל מתמוז תש"י (1950) שדיווחו בהתרגשות בעמודי השער על האנייה לוצ'יה האיטלקית שהגיעה אלינו מחופי עֶדֶן שבתִימן וחנכה את נמלנו הדרומי. שם האנייה היה בכלל 'לוצ'ה' (Luce), והוא הוחלף מיד עם עגינתה באילת בשם הסמלי 'אופיר', אבל זה לא באמת חשוב. מה שחשוב הוא המטען שהיה על סיפונה. מדובר באלפי ספרי קודש, ובהם מאות ספרי תורה, שנשמרו במשך

שנסעים בכביש הרעוע בין אילת לטאבה ומביטים באלפי המכוניות המיובאות העומדות בסדר מופתי בנמל אילת, הלב מתרחב ונהיה קצת נעים בגב כשמגלים איך הפכנו למעצמה ימית קטנה במזרח התיכון. נכון, אנחנו מדינה דלה בנפט ובעלת מותניים צרים באופן מביך בין אשקלון לעין גדי, אבל אין עוד מדינה כמונו בשכונה שיכולה להציע מסע מחוף לחוף הכולל קפיצה לכנרת, שיט בים התיכון, בוך טבעי בים המלח וצלילה בים סוף. לא פלא שהשכנות קצת מקנאות. אחיזתנו בנמל אילת מאז כיבוש אום רשרש במלחמת העצמאות הרגיזה כל כך את המצרים עד שהם סגרו בפנינו את מצרי טיראן ב־1956 והביאו על ראשם את מבצע קדש. בהמשך ניסו שוב המצרים את התרגיל ונתקלו במלחמת ששת הימים, כי מה לעשות, אנחנו אוהבים את נמל אילת שלנו פתוח למסחר בינלאומי.

נמל חדש ישן

רוב הישראלים מכירים את אילת מהצד הקולינרי, שלא לומר הגסטרונומי, בחדרי האוכל של מלונות העיר, אך כדאי לדעת כי עיקר גאוותה של אילת הוא הנמל שלה. אם תציצו באתר הרשמי של החברה הממשלתית 'חברת נמל אילת' תקבל את פניכם הסיסמה המעניינת "הכי קרוב למזרח הרחוק". רגע לפני שאתם שוקעים בחלומות

בשנות החמישים הייתה אילת יישוב קטן ומבודד בשפיע הדרומי של מדינת ישראל, ורק בשנות השישים החלה להתפתח במקום עיר. בעקבות הסכמי השלום עם מצרים שבה אילת והפכה לעיר הגבול הדרומית של ישראל לחוף ים סוף ומלונות רבים נבנו בה. אילת ב' 2012
צילום: israeltourism

ארבעים יום וארבעים לילה, ממש כמו באגדות, נמשכה ההפלגה מורטת העצבים של לוצ'ה בים סוף עד שזכתה להגיע לאילת

הטריטוריאליים של ישראל בים סוף. פקחים בריטים עוינים פטרלו בין הגלים, ומעבר האוצרות של יהודי תימן בנתיבים בלתי ידידותיים בעליל הצריך משנה זהירות. בדיוק לשם כך נשכרה אנייה שהפליגה תחת דגל איטלקי והייתה רעועה מספיק כדי לא למשוך תשומת לב. בין ספניה הכהים מאפריקה הוסתר שליח הג'וינט הלבנבן מרדכי לפידות, ותפקידו היה לפקח על העניינים, ובעיקר על רב החובל האיטלקי צ'אסו שהיה בגילופין רוב הדרך.

הפלגה מורטת עצבים

הפלגה ממוצעת מחוף עדן לאילת ארכה אז כעשרה ימים, אולם לוצ'ה התנהגה כספינת משא ולכן עגנה בסבלנות בנמלי מסחר אחדים בדרך. המסע אמור היה להסתיים באילת כעבור שבועיים וחצי, אך ביום המיוחל לא נראה אפילו קצה תורן באופק. הממתנים קצרי הרוח – ובהם מושל אילת אברהם זכאי, פעיל העדה התימנית בארץ ישראל ישעיהו שרעבי, לימים יו"ר הכנסת, ועיתונאים מקורבים לצלחת שהובאו בסוד העניינים – לא ידעו את נפשם מרוב דאגה. בירור מבוהל העלה

שנים בבתי הכנסת של יהודי תימן, עד שהיהודים עשו דרכם ארצה במטוסים. מה הביא את כל הטוב הזה אל אנייה איטלקית דווקא? מדווח כתבנו בעיתון על המשמר:

אוצר זה הלך ונצטבר במחנה המעבר של הג'וינט בעדן. המשלוח סודר בדרך הים והאנייה שנשכרה לשם כך הביאה את המטען לחוף אילת ביום ד'. כל שיירה ושיירה של עולים תימנים שהגיעה למחנה מאיזו פינה בתימן הביאה עמה, נוסף על המטען הפרטי, גם את ספרי הקודש מתוך בתי הכנסת שנסגרו. לא הייתה כל אפשרות לשלוח את אוצר הגוילים והספרים לארץ 'על כנפי נשרים', כי המטען הכבד הזה היה תופס את מקומם של אנשים חיים. לבסוף הוחלט לסדר את המשלוח בדרך הים ("אניה עם מטען מעדן הגיעה לאילת", 'על המשמר', י' בתמוז תש"י, 25.6.1950, עמ' 1).

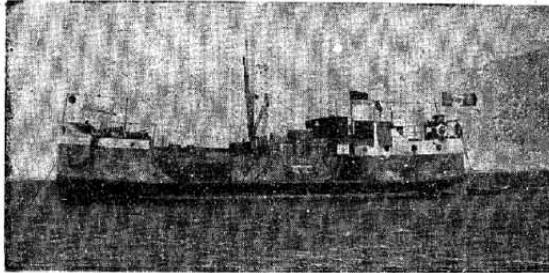
הסיפור נשמע לכאורה פשוט – משלוח ימי במקום משלוח אווירי – אך יש לזכור כי ב-1950 טרם הוסדר מעמד המים

קברניט „אופיר“ על מסע-ההרפתקאות לאילת

תום, משכנו בכשנינו והמשיכו ישר לאילת.
מיד אחרי בוא האניה לאילת הגר (סוף בעמוד ד')

למפרץ עקבה. אנית המשחית הברי
טית, העוגנת בעקבה, אחתה לנו
להתקרב אליה, אבל – אמר רב
חובל ציאסו – „לא שמנו לב לאי“

אניות בריט
רגע דרמטי אחרי נסיעה ארוכה,
רבת מתיחות היה כאשר התקרבונו

האניה אופיר (לנסיה) הראשונה שהמינה עגנה בחוף אילת (תמונה מס' 2)

ראל שהוא מכירה זה 20 שנה,
כשהיה רב חובל של האניה „ציאסו“
יו ביוניוניו, שעשתה דרכה מים
הצפוני לחופי המזרח התיכון, הוא
ביקר דרכו בחופי אילת, והיה
נשגבה שיעור רב, ובחיד אני גר
זה מסיב הבריה – אמר בחזק
ולגס למימה מכוסו.

הרפתקאות המסע

„סענו באניות מנסל למל, כי
דרכן של אניות משא נעצרו בכל
הנמלים שבדרך, לרבות במל פורט
סודאן, ופי“

הרכב הצוות

צוות האניה מורכב מרב החובל
האטיילק, מנסל איטלקי רפ מלחים,
כולם מאטריקה המורחות ומאטרי
ראה, האמיה המשיח רגל איטלקי,
שיבת לרב החובל, שהוא יליד פו
רין, אנית עניה השייכת לו, ספינת
טיולים, מנסת אף היא בים הים כי
סיקרת של אשת רב החובל.

אנית המשא האיטלקית הקטנה
„לוסיניה“, שחורגנו שני שטל ל-
„אופיר“, הסילה עוגנת בחוף אילת
ביום ד' לאחר שציפי לבואה זה
כבר, היא עזבה את עין עם מטענה
החשוב לפני 40 יום, וזה שלשה
שבועות חיכו לבואה לחוף אילת
הישראלית, „כוחה לעבור את חר
דר יעזו על מל ים סוף ב-10-12
יום ממקום ארבעים, – אמר למי
פרט רב החובל של האניה, אף הו
סיבות המסיקות למסע אישי ובסתר
המקדיר היה לא להגיע במהירות
מבטיסות לאילת, אלא להגיע לאי
לת ויהי מה“.

זכות כמירה שני

רב חובל איטלקי

רב החובל האיטלקי של האניה
בעלת „קפיטן ציאסו“ ידע את ערך
מסעו בעין לאילת, וכי אניתו העל
בה והקטנה תירשם בדברי ימי סר
תורה של חוף אילת, אך גם על
דרכיהו הוא באה, בבואה ללד מאי
לת תוחמת דרכיהו בחותמת חר
שה, זו המסע הראשונה: „וכנס
לישראל דרך אילת“.

מגישה בחוף ת-א

על חוף ימה של תל אביב נס
גשע עם רב החובל ציאסו המכה
בתיא להוראות על הדרך חורה ונח
ממסעו, הקברניט מוקסם מארץ ים

מסע „אופיר“ לאילת

ושבתה במשך כל יום השבת.

הבוקר נחתשה המריקה.

קבלת פנים

על האניה נמצא גם מר ירדכי למי
דוח, מנהל מנתח ביוט בעדן, בחוף
אילת הקבילו את פני האירוחים מר
אברהם זכאי, נציג רשות הנגב במי
מנה וממסדר המערכת, לאחר שהיה

פירוק המיטען

עוד ביום ה' החלו אנשי חל ה-
ים השוכן במסעם בפירוק מיטען
תשמישי הקדושה שבאניה. המריקה
מתנהלת בעצלתיים, כי הסידורים ב-
מזה הם מרימיסביים. הצוות הכניס
מבציר את המסען לאנשי חיל הים,
והם מעבירים המסען בסירות לחוף.

פירוק מעמוד (א)

עז לשם ראשי פיקוד הדרום ומר
יצחק צייק, ראש רשות הנגב, כדי
לשמור על פרטי המסע. אחיכ עבר
הקברניט לתל-אביב וכאן הוא מסה
להוראות.

החזית באילת

כי הספינה התעכבה בשל סערה פתאומית
ביום סוף, וטקס חנוכת הנמל נדחה ביום.
גם למחרת בוששה האנייה להגיע, הפעם
בשל מנוע מקולקל, וכעבור יום נוסף
אזל הדלק, מה שהצריך סיוע של ספינת
תובלה. המנוע הישן של לוצ'ה התקלקל
שוב ושוב, ובהמשך כמעט התחולל אסון
כאשר האנייה המקרטעת עלתה על
שרטון. שיא השיאים של התלאות תואר
מפיו של רב החובל ציאסו בעיתון מעריב:

רגע דרמטי אחרי נסיעה ארוכה רבת
מתיחות היה כאשר התקרבונו למפרץ
עקבה. אניית המשחית הבריטית
העוגנת בעקבה אותתה לנו להתקרב
אליה אבל ... לא שמנו לב לאיתות.
משכנו בכתפינו והמשכנו ישר
לאילת (”קברניט „אופיר“ על מסע
ההרפתקאות לאילת“, „מעריב“, י'
בתמוז תש”י, 25.6.1950, עמ' 1).

ארבעים יום וארבעים לילה, ממש
כמו באגדות, נמשכה ההפלגה מורטת
העצבים של לוצ'ה בים סוף עד שזכתה

מה קרה למטען האנייה אופיר?

תחקיר חדשות 10 שנוערך באדר תשס”ג (2003) צבע את
השתלשלות האירועים שהתרחשו בנמל אילת בתמוז תש”י
(1950) בגוונים עזים ביותר. מהתחקיר עולה לכאורה כי ספרי
הקודש ותשמישי הקדושה של יהודי תימן שנפרקו בנמל אילת
לא הגיעו מעולם למחסן בנמל יפו, אלא נגזלו עוד קודם לכן
ונמכרו. „השרפה המצערת“ שפרצה במחסן ב-1951 לעיני העולים
וכילתה את כל תכולתו הייתה, כך על פי התחקיר, מסך עשן למה
שקרה באמת. התחקיר עורר מהומה רבתי ואף גרם לחבר הכנסת
יחיאל חזן לשגר מכתב בהול ליו”ר הכנסת דאז והנשיא דהיום
ראובן ריבלין, ובו הצעה לסדר היום „בדבר הקמת ועדת חקירה
פרלמנטרית בעניין גנבת ואצרות עולי תימן“. במכתב טען חזן:

קיימים פרסומים המעלים חשש שחפצי העולים, שכללו
כתבי יד נדירים, רוכזו בהוראת הסוכנות בארגזים והיו אמורים
להישלח לאילת, וכאילו לגורמים שונים היה עניין רב ברכישת
החפצים יקרי הערך הללו לשם מכוני מחקר וכדומה ... יש
לבדוק ... מה אירע בדיוק, האם הוצג בפני העולים מצג שקרי
מכוון מתוך ראיית אינטרסים זרים, האם היו מעורבים בפרשה
גורמים רשמיים, האם עולי תימן קיבלו פיצוי כלשהו שווה
ערך וכדומה (מכתב ח”כ יחיאל חזן ליו”ר הכנסת, י”ט באדר שני
תשס”ג, 23.3.03, ארכיון הכנסת).

הכתבה ב'מעריב'
שבה דווח על עגינתה
של הספינה לוצ'ה עם
מטענה היקר באילת

הורדת מטען בסירות לנמל
אילת, 1951
צילום: אברהם זסלבסקי, לע"מ

גבריאל אורן – פקיד מכס
מתל אביב שהוטס במיוחד
לאילת – חותם על מסמכי
המכס של לוצ'ה
צילום: לע"מ

רשומים על שמות ראשי הקהל
והרבנים של הקהילות אליהן השתייכו
ספרי התורה, ספרי הקודש, הסידורים
ותשמישי הקדושה (שם).

מכל העיתונאים שסיקרו את המבצע,
הנרגש ביותר היה ד"ר עזריאל קרליבך,
מייסדו המיתולוגי של עיתון מעריב.
ברשימה מתלהבת שכותרתה "לא
תסולא בכתם אופיר" השתפך קרליבך
על משמעות חנוכתו של נמל אילת:

בואו ונצלם היטב את רב החובל
האיטלקי הזה, מר צ'יאסו, אשר הוביל
את האנייה 'אופיר' מעדן אילתה, ואת
דמותם של הכושים האלמונים הללו
ננציח, הפורקים עתה את מטענם
אל חולות עציון גבר ... הם כמובן
אינם יודעים ואינם מעריכים, אבל
פעם יכתבו ספרים רבים שיתחילו
בהם, בסבלים השחורים המסכנים,
המקבלים שלושה שילינגים שכר יום
עבודתם, כניסתם להיסטוריה ... אחרי
כן, כמקובל, תקפוץ ההיסטוריה אל

להגיע לאילת. כתבי מעריב הנרגשים
שירדו לאילת יומיים אחר כך כדי לבדוק
את השטח מקרוב דיווחו על שראו:

כשהגענו ביום ו' לאילת הייתה
האנייה נושא השיחות הראשי בחוף
המקסים. חלוצי וחיילי אילת היו
אחוזים שוב רגש של כיבוש בראשית,
הפעם כיבוש ים אילת (שם, עמ' 4).

פריקה חובבנית

כל מי שמדמיין בשלב זה של הסיפור
פריקה מסודרת של המטען היקר
באמצעות מנופים, מלגזות וצוות מיומן,
מוזמן לדמיין שוב, שכן הפריקה נעשתה
באופן חובבני בלב ים, בשיתוף פעולה
הזוי של צוות האנייה האפריקני ואנשי
חיל הים:

הפריקה מתנהלת בעצליים, כי
הסידורים במזוז הם פרימיטיביים.
הצוות הכושי מעביר את המטען
לאנשי חיל הים, והם מעבירים המטען
בסירות לחוף. הארגזים והשקים

סוורים בעת מנוחה בגמל
אילת הישן, 1960
צילום: משה פרידן, לע"מ

מודיעין שלום

איפה לאכול

ישראלית

מלון ישרוטל רויאל גארדן
שדרת לה בולבארד, אילת
כשר, בשרי, 08-8966836

אנג'לינה

מלון ישרוטל המלך שלמה
החוף הצפוני, אילת
כשר, חלבי, 08-6363439

שיקאגו

מלון הילטון מלכת שבא
החוף הצפוני, אילת
כשר, בשרי, 08-6306780

עוד באזור

המצפה התת ימי

חוף אלמוג, דרומית לאילת
פתוח א"ו 16:00-8:30
כניסה בתשלום, 08-6364200

מוזאון 'אילת עירי'

דרך יותם 2, אילת
פתוח ב"ה 20:00-10:00
ו' 14:00-10:00
כניסה בתשלום, 08-6340754

פארק תמנע

25 ק"מ צפונית לאילת
פתוח א"ה 15:00-8:00, ו' 16:00-8:00
כניסה בתשלום, 08-6316756

אפילו זמן ניכר. בעיתונים של יולי 1950 הופיעו כמה ידיעות בנושא, תוך ציון העובדה שהארגונים נמצאים במצב של התפרקות על כל המשתמע מכך. לאחר מכן הועבר המטען לגמל יפו, ולשם הוזמנו הבעלים השונים. כשבאו עשרות ומאות עולי תימן למקום חשכו עיניהם: מקצת הארגונים התפרקו, חבילות התגוללו בשטח וכמעט כל הסימנים נמחקו או דהו. נשמעו טענות כי חלק מהמטענים אבדו או נגנבו, לרבות ספרי תורה ותשמישי קדושה (מרדכי נאור, 'עוד מסיפורי ארץ אהבת', עמ' 199).

תעלומת מטען האנייה לוצ'ה, היא אופיר, לא נפתרה מעולם (ראו מסגרת). האנייה האיטלקית הרעועה הפליגה חזרה לים, ומלחיה נרדמו כולם עוד לפני שערכו סיבוב קניות בלי מע"מ או ביקרו במצפה התת ימי. מזל שהנמל האילתי תפס מאז את עצמו בידים והוא מספק לנו מדי פעם שניות אחדות של התרחבות הלב ונעים בגב. מגיע לנו, לא?

פרקים הרבה יותר מזהירים ואדירים ... אל פרק גידולה של מדינת הפלא הזאת, שהתייצבה לפתע על מפתנה של קדמת אסיה ושלחה שלוחותיה אל קצה ים סוף ... על התמיהה שעברה בכל הארצות השכנות כאשר ראו את המחזה הנפלא הזה – אומה פזיזה שרק לפני שנה בערך הגיעה לאילת וכבר מנסה לחבוק זרועות עולם ('מעריב', י"א בתמוז תש"י, 26.6.1950, עמ' 4).

קרליבך הנפעם לא היסס להשוות את 'אופיר' שלנו למייפלואור האנגלית וטען בלהט שעתה, עם הקמת נמל אילת, "ישראל מסומנת בראש פרשת דרכי עולם" (שם). צחוק הגורל הוא ש"דמותם של הכושים האלמונים" נשארה אלמונית מתמיד. אף ספר ואפילו ספרון לא התחיל בהם, ורשת האינטרנט מתעלמת מהם לחלוטין. מה שמטריד יותר הוא גורל המטען יקר הערך שהיה על סיפון האנייה שסופו מי ישרונו. חוקר תולדות ארץ ישראל ד"ר מרדכי נאור, שבדק את הנושא מקרוב, כתב:

סופו של הסיפור לוט בערפל במידה מסוימת. מטענם של העולים מתימן וספרי התורה נח באילת זמן מה, אולי

תמר הירדני
מורת דרך מוסמכת, מדינה ביד יצחק
ב"צ, חוקרת ירושלים וסופרת ילדים

